

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

У статті розглядаються зміни, що відбуваються у вищій школі та впливають на підготовку майбутніх фахівців. Актуальність звернення до проблеми формування професійної культури у майбутніх фахівців соціальної сфери ми вбачаємо в тому, що реальне і кардинальне оновлення духовного життя суспільства можливе лише за умов, коли в освітньому процесі упродовж усіх років враховуватимуться ціннісні пріоритети студентів.

Ключові слова: культура, освіта, професійна культура, соціальна сфера, соціальний працівник, творчість, фахівець.

В статье рассматриваются изменения, происходящие в высшей школе и влияющие на подготовку будущих специалистов. Актуальность обращения к проблеме формирования профессиональной культуры у будущих специалистов социальной сферы мы видим в том, что реальное и кардинальное обновление духовной жизни общества возможно лишь при условии, когда в образовательном процессе на протяжении всех лет учитываются ценностные приоритеты студентов.

Ключевые слова: культура, образование, профессиональная культура, социальная сфера, социальный работник, творчество, специалист.

The article deals with the changes taking place in higher education and training which affect the future professionals. We consider the necessity of addressing the formation of professional culture among future professionals of the social sphere. In our opinion real and radical renewal of the spiritual life of the society is only possible on conditions that students' value priorities are taken into account during the whole educational process.

Keywords: culture, education, professional culture, social services, social worker, creative, professional.

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими завданнями. В умовах гуманізації освіти, коли культура людини являє собою вищу цінність, метою професійної підготовки стає формування культури майбутнього фахівця. У теорії і практиці освіти склалися передумови для розгляду професійної культури як категорії, для розробки відповідної моделі, з'ясування механізму становлення і розвитку професійної культури фахівців соціальної сфери.

У зв'язку зі змінами вимог, які ставляться до сучасного фахівця, виникає необхідність удосконалення професійної підготовки студентів у вищих навчальних закладах. У підготовці майбутніх фахівців професійна культура займає особливе місце, тому що в ній, як і в загальній культурі, акумулюється соціокультурний, інтелектуальний, моральний потенціал студентів та педагогів.

Загальний аналіз останніх досліджень і публікації з проблеми із зазначенням нерозв'язаних питань або аспектів. Питанням загальної і професійної підготовки майбутніх фахівців присвячені праці вчених у галузі педагогіки вищої школи (І. Зязюн, Н. Ничкало, О. Плахотнік та ін.).

Інтерес викликають праці, пов'язані з формуванням нового педагогічного мислення, що є неодмінною умовою удосконалення професійної культури (О. Анісімов, Г. Гранатів, В. Зінченко та ін.).

Культура як одна з основних професійно значимих характеристик фахівця розглядається у працях учених, що займаються проблемами соціальної педагогіки (О. Безпалько, І. Зверева, Г. Лактіонова, С. Харченко та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Система освіти, сьогодні, модернізується та реформується з урахуванням традиційних освітніх парадигм, їх цілей, цінностей, потреб життя, економічних можливостей і традицій культури. Гуманітаризація й демократизація освіти є базовими компонентами реформування освіти в єдину комплексну систему національної освіти як соціокультурного феномену [6].

Разом з тим, недостатньо розробленими залишаються окремі аспекти професійної культури, зокрема, можливості навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах для підвищення рівня професійної культури майбутніх фахівців.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Питання підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери зумовлює соціально-педагогічну значущість та необхідність вирішення проблеми формування їхньої професійної культури у системі неперервної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Взаємини, що складаються між соціальним працівником і клієнтом, первинні, але їх ціннісні, морально-психологічні і технологічні сторони не завжди усвідомлюються фахівцем як один з головних

засобів і умов ефективності його діяльності, і значною мірою вони залежать від рівня його професійної культури.

На думку Ю. Азарова сучасному фахівцю однієї загальної культури недостатньо – потрібні спеціальні знання й уміння: уміння спостерігати за дітьми, виявляти суттєве в їхньому розвитку, співвідносити це суттєве з тими головними соціальними тенденціями, що вже намітилися в суспільстві; визначати шляхи і методи їхнього розвитку, глибоко аналізувати діалектику взаємопереходу різних засобів, прийомів виховного впливу; науково систематизувати соціально-педагогічні знахідки та досягнення [1].

Професійна культура є найважливішою частиною загальної культури соціального працівника, що містить у собі розвиненість і розмаїтість здібностей, їхнє багатство, гармонію розумового й емоційного початку професійної діяльності і поведінки людини. Професійне становлення особистості майбутнього фахівця має дві основні функції. З одного боку, воно слугує потребам формування загальнолюдських якостей, що необхідно будь-якій людині і професіоналу, з іншого боку – засвоєнню соціально-педагогічних знань, умінь і навичок та є основою для грамотного здійснення ним майбутньої соціально-педагогічної роботи.

В. Діденко зазначає, що загальнокультурний розвиток особистості є умовою її професійного розвитку. Основними гуманістичними цінностями суспільства є воля, творчість, спілкування, спрямовані на творчу діяльність. Ці три складові виступають у взаємозв'язку: творчість як вища воля, спілкування як потреба в іншому, як умова вільної реалізації особистості. Нові вимоги до фахівця можуть бути реалізовані, насамперед, через зміни в змісті і формах освіти [3].

Метою професійної підготовки фахівця є забезпечення поступального розвитку його творчого та професійного потенціалу. Вона включає формування системи професійних знань, умінь, навичок і творчий розвиток особистості. Говорячи про професійну культуру фахівців соціальної сфери, можна припустити такий рівень педагогічної діяльності, що забезпечить високо

результативне вирішення навчально-виховної задачі в ситуації психологічного комфорту студента і творчість саморозкриття особистості педагога.

Як зазначають В. Загвязинський, В. Кан-Калик, Н. Никандрова та ін. [4] педагогічна дійсність об'єктивно вимагає від викладача творчого ставлення до всіх сфер діяльності (наукової, навчально-методичної, виховної, суспільної).

Творча активність викладача – це результат високого рівня розвитку професійної культури, що припускає «оснащеність» інтелекту викладача спеціальними і педагогічними знаннями, метою і суспільною значимістю діяльності, почуттям відповідальності за її наслідки, потребою в пізнанні педагогічної реальності і себе як професіонала, здатністю реагувати на все нове в педагогічній освіті.

Для студента – майбутнього фахівця соціальної сфери творчість є важливою рисою професійної діяльності. Тому розвиток індивідуальності повинен припускати розвиток відповідних характеристик психіки, і насамперед креативності мислення (інтелектуальна сфера), інтелектуальні потреби, прагнення до оригінального, незвичайного (мотиваційна сфера).

Й. Ісаєв зазначає, що професійна культура проявляється як інтегральна властивість особистості педагога-професіонала, як умова і передумова ефективності педагогічної діяльності, як узагальнений показник професійної компетенції викладача і як мета професійного самовдосконалення [5].

Позитивна спрямованість самореалізації визначається не тільки і не стільки зовнішнім впливом, скільки внутрішньою потребою особистості. Потреба в самореалізації - одна з провідних потреб особистості, що є джерелом індивідуально-значимої активності людини, спрямованої на перетворення себе й інших. Здатність до професійної діяльності, через систему потреб, інтересів, цінностей особистості студента, виражаються в інтеграції різноманітних видів науково-педагогічної діяльності. Процес самореалізації – це не одиничний акт, а процес постійного подолання себе, здійснення себе для нового повного розкриття своїх сил і здібностей, коли особистість стає суб'єктом свого розвитку.

Професійна культура, як частина загальної, являє собою нормативні вимоги до діяльності фахівця, а тому існує стільки видів культури, скільки є видів професійної діяльності. Ускладнення і диференціація цієї діяльності ведуть за собою розвиток і диференціацію культури, виділення в ній нових самостійних елементів та підсистем.

Будучи процесом і одночасно результатом діяльності, культура являє собою соціальне явище, що охоплює усе, що створює суб'єкт, освоюючи світ об'єктів. Можна стверджувати, що майже всі п'ять основних елементів, що складають структуру діяльності – суб'єкт, мета, об'єкт, засіб, методи, продукт (результат) – породжені культурою. Виключення складає лише сам об'єкт, що частково вже «окультурений» на попередніх етапах свого існування [2].

Сучасний фахівець не просто реалізує себе, роблячи вибір між репродуктивним способом професійної діяльності і творчістю, він якісно перетворює себе, знімає свої психологічні бар'єри, переосмислює свої професійні очікування, шукає можливості для розвитку професійно-значущих якостей, виробляє свою соціально-педагогічну концепцію. У цілому для творчої професійної діяльності фахівця соціальної сфери характерні, по-перше, інноваційна спрямованість, по-друге, спрямованість на розвиток себе як індивідуальності в процесі творчої діяльності [7].

Фахівець усвідомлює, що без самовдосконалення, саморозвитку індивідуальності неможливе зростання у професійній сфері. Тому, оволодіння новітніми та розробка власних технологій, неможливе без розвитку професійно важливих якостей як цілей життєдіяльності. Саме ці дві спрямованості можна розглядати як найважливіші критерії професійної культури фахівців соціальної сфери.

Професійна культура також містить у собі культуру мислення, що формується як повсякденними засобами в процесі життя індивіда, так і спеціальними, до яких відноситься вивчення однієї з філософських наук – формальної логіки.

До професійної культури входить і культура почуттів. Ідеться про вироблення здатності любити, співпереживати, мучитися каяттями совісті, про формування найширшої гами вищих переживань, без яких спілкування і професійна діяльність не дадуть добрих плодів. Культура почуттів виявляється у здатності висловити кваліфіковані судження морального, естетичного, політичного, правового, релігійного чи філософського характеру з приводу тих чи інших явищ.

Елементом професійної культури є організаційна культура, що дозволяє забезпечити на всіляких рівнях процеси навчання і виховання. Соціальний працівник повинен сам мати навички організатора і передавати їх клієнтам.

У працях Л. Нейштат, Ю. Рябова, Т. Левашової та ін. спостерігається прагнення розкрити культуру як інтегральну системну єдність ряду компонентів, виділяючи серед них системотворчий. Зокрема, Л. Нейштат пропонує наступні компоненти: духовно-інтелектуальний, процесуальний, творчий і ціннісно-емоційний. Перші три, на думку автора, у структурі досліджуваного явища відбивають зміст і призначення педагогічної технології, останній виступає показником соціальної зрілості людини, волі вибору й активності.

Звернення до культурологічного підходу як методологічної основи досліджень професійної культури майбутнього фахівця дозволяє виділити три основних аспекти: аксіологічний, технологічний та індивідуально-творчий.

Вивчивши різні підходи до визначення професійної культури, уточнимо її сутність для майбутнього фахівця соціальної сфери. Під професійною культурою фахівця соціальної сфери ми розуміємо інтегративну властивість особистості, що включає в себе сукупність інтелектуальних, духовних, творчих, педагогічних здібностей та складає стиль соціально-педагогічної роботи, сформованих на основі загальної культури, позитивного досвіду, психолого-педагогічних знань, умінь і навичок, отриманих при засвоєнні педагогічних цінностей і створенні технологій з творчим підходом у вирішенні педагогічних завдань, що дозволяють ефективно і якісно здійснювати соціально-педагогічну

роботу, спрямовану на сприяння розвитку дітей, підлітків і молоді в різних соціумах.

Висновки і перспективи подальших розвідок у цього напрямку.

Таким чином, основою для формування професійної культури майбутнього фахівця є його особистісні якості і його попередня культура, а умовою її цілеспрямованого розвитку – удосконалення процесу професійної підготовки майбутніх фахівців.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Азаров Ю. П. Искусство воспитывать : книга для учителя / Азаров Ю. П. – 2–е изд., испр. и доп. - М. : Просвещение, 1985. - 448 с.
2. Бранский В. Социальная синергетика и акмеология. Теория самоорганизации индивидуума и социума в свете концепции синергетического историзма / В. Бранский, С. Пожарский. – 2–е изд. испр. и доп. - СПб. : Питер, 2002. - 180 с.
3. Диденко В. Введение в педагогическую профессию : учеб. пособ. для студ. пед. учеб. заведений / Диденко В. – Смоленск : [б. и.], 1999. - 198 с.
4. Дубасенюк О. Методика формування професійної уміlosti майбутніх вчителів / О. Дубасенюк // Шлях освіти. - 1998. - № 3. - С. 37-41.
5. Исаев И. Теория и практика формирования профессионально-педагогической культуры преподавателя высшей школы / Исаев И. ; Московск. пед. гос ун-т ; Белгородск. гос. пед. ин-т. – М.-Белгород : [б. и.], 1993. - 219 с.
6. Кремень В. Антропоцентрична парадигма сучасної філософії освіти / В. Кремень // Наук. вісник каф. ЮНЕСКО КДЛУ (ЛІНГВАПАКС – VIII). Філософія, педагогіка і психологія в антропоцентричних парадигмах : зб. наук. ст. – К. : Вид. центр КДЛУ, 2000. - Вип. 3. - С. 55-62.
7. Семиченко В. Від базових ознак педагогічної діяльності - до бази педагогічних технологій / В. Семиченко // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. - 2001. - Вип. 1. - С. 96-107.

Відомості про авторів

Спіріна Тетяна Петрівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти (Інститут психології та соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка).

Лях Тетяна Леонідівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти (Інститут психології та соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка).